

Plath'ın *Sırça Fanus*'unda İntihar Olgusu ve Ayrılkıç Benlik

Özlem ÖZEN*

Özet: Yirminci yüzyılda Amerikalı kadın yazarlar yakın zamanda dikkatleri teoloji, felsefe, psikoloji ve edebiyat üzerine çekerek kadınları baskı altında tutan kültürel güçler ve ayrılkıç kişilik kavramı arasındaki tarihsel danişıklı dövüşü etkileyici ayrıntularla ortaya koymuştur. Plath'ın eseri feminist ve psikanalitik eleştirel yaklaşımlar ışığında ele alındığında özgüvensiz bir kadının ayrıntılı imgelerle dolu olan yaşamı karşımıza çıkar. Bu makalede çağdaş bir kadının ayrılkıç benliğinin sınırlarını çizmesi konu olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda Sylvia Plath'ın *Sırça Fanus* adlı romanında Esther'in annesi ve hayatındaki diğer kadınlarla ilişkileri irdelenerek kahramanın intihar girişiminin kendi bağımsız benliğini oluşturabilmesi açısından önemine dikkat çekilecektir. Esther'in intihar etmesi ve bağımsız benliğinin oluşumuna engel olan annesinden ayrılmasıyla arasında yakın bir ilinti bulunmaktadır. Yaşadığı ruhsal bunalımlardan sonra, romanın sonunda biraz olsun hayatının kontrolünü elinde tutabilen bu kadın içinde bulunduğu ataerkil toplumun değerlerinin temsilcisi olan hemsinlerinden de ayrılmayı başarabilmiştir.

Anhtar kelimeler: İntihar, Ayrılkıç Benlik, *Sırça Fanus*, Sylvia Plath, Psikanaliz

Suicidality and Separative Self in Plath's *Bell Jar*

Abstract: In the twentieth century American women writers have recently drawn on theology, philosophy, psychology and literature to demonstrate in impressive detail the historic collusion between the notion of a separate self and the cultural forces that have oppressed women. Through the framework of feminist and psychoanalytical criticism, we see the life of a woman without self-esteem, which is full of pervasive imagery in detail. This article deals with a modern woman who draws the boundaries of her separative self. It aims at exploring Esther's relationship with her mother and the other women in Sylvia Plath's *Bell Jar* in order to demonstrate her suicidal attempt as a way of forming her own autonomous self. There is a close link between Esther's suicide and her separation from her mother who forms a hindrance for her autonomy. After having nervous breakdown, this woman who controls her life to an extent, also manages to separate from her female fellows, the representatives of the patriarchal society she lives in, at the end of the novel.

Keywords: Suicide, Separative Self, *Bell Jar*, Sylvia Plath, Psychoanalysis

GİRİŞ

Sırça Fanus, Sylvia Plath'ın baş kadın karakteri Esther Greenwood'un başarısızlıkla sonuçlanmış intiharını ve dünyayı algılayışını tasvir eder. Roman birinci tekil şahıs zamiri ile anlatılmaktadır. Bir çok eleştirmen bu kitabı Plath'ın

* Yrd. Doç. Dr., Dumlupınar Üniversitesi Batı Dilleri Edebiyatı Bölümü

bir otobiyografisi olarak kabul eder. Anlatıcı (Esther) kendi etrafında gördüğü gerçeklikler hakkında şeffaf bir görüntü sunmayı hedeflemektedir. Klasik gerçekçi otobiyografilerde birçok bakış açısı ifade edilebilir; fakat anlatıcının ifadeleri kesin olmalı ve gerçek dünyanın okuyucularına hitap etmelidir. Öte yandan post-modern kurguda, daha çok ben bilinci vardır ve içsel yansımalar konusunda daha çok eleştireldir.

Romanın Plath'ın Smith Kolejindeki öğrencilik deneyimlerine dayanması nedeniyle otobiyografik unsurlar içerdiği bilinmektedir. 1961'de bitirilen ve hemen yayımlanmayan roman, Esther'in hastalığı ve iyileşme süresindeki olayları detaylarıyla vermektedir. Esther New York'daki bir dergide kısa süreli editörlük yapmaktadır. Burada Marco ile tanışır ve New York'u terk eder. Eve dönüşünde erkek arkadaşı Buddy Willard'dan ayrılır. Kısa hikaye yazma konusundaki başarısızlığından sonra, Esther en çok satan yazar ödüllü, zengin ve herkese karşı yardımsever olan arkadaşının intihar denemesinden sonra hastaneye götürülür. Romanda ayrıca vurgulanan Esther'in annesi ile olan karmaşık ilişkisidir. Esther daima farklı olduğunun bilincindedir. Bu eserin incelenmesinde kız evladın kendisini annesiyle karşılaştırıp ayrı bir birey olduğunu göstermeye çalışması konu olarak ele alınmıştır.

Bu araştırmanın ortaya koyduğu amaç Plath'ın romanının feminist ve psikanalitik yaklaşımlar yoluyla tartışılmasıyla sonuçta anne-kız ilişkilerinin kız evladın kişilik oluşumunda ne denli önem teşkil ettiğini gösterebilmektir. Bu bağlamda, kadın kimliği konusu, intihar olgusu ve ayrılıkçı benlik gibi açılardan ele alındığında, kız evladın annesinden ayrılmasının kendi benlik sınırlarını çizmesi için gerekli olduğu iddiası ortaya çıkar. Romanda Esther'in bağımsız benliğinin oluşumuna engel olan annesinden ayrılmasıyla intihar etmesi arasında yakın bir ilinti bulunmaktadır.

Anne-kız ilişkilerinin çelişkili, zıt kutuplarda ve tepkisel olarak yaşanması, romandaki intihar olgusunun kahramanın üzerindeki etkileri ve de ayrılıkçı benlik kavramı gibi alt başlıklarla bu makalede varılmaya çalışılan sonuç kız evladın intiharının sebeplerinden birisinin annesinden ayrılma ve benlik sınırlarını oluşturması isteğine dayalı olduğudur.

Esther'in yaşadığı toplumda cinselliğin bastırıldığı, kadınlığın pasif hale getirildiği ve kız çocukların toplumun beklentilerine pasif olarak uymak zorunda bırakıldığı durumlar görülmektedir. Bu toplumda annelik çoğunlukla kadının statü ve imtiyaz sahibi olduğu bir merteye sayılır. Birtakım feminist yazarlar erkek egemen toplumda anne olmanın güçlüğünü savunurlar. Örneğin, Nancy Chodorow *Reproduction of Mothering* adlı eserinde, çağdaş feminizm kuramında annelere özgü davranışların—olumsuz annelik davranışlarının—anneye özgü kötü niyetli davranışlar olabileceği dikkate alınmaksızın--

toplumda annenin geleneksel değer yargıları sonucu sıkışıp kalması yüzünden oluştuğu iddia edilir (1978a: 86). Feminizm akımındaki söylemlere göre, kadın üretken anatomisi yüzünden anneliğe hapsolmuştur. Ayrıca kadın benlik sınırlarındaki karmaşalardan kurtulmak için bir uzlaşma yolu bulmak durumundadır. Kısacası, Sylvia Plath'ın *Sırça Fanus*'u çok net bir biçimde birtakım sorunları ön plana çıkarır. Bu roman modern feminist edebiyatının önemli eseri olarak kabul edilir; çünkü biçimsel ve tematik olarak psikanalizi ve cinsel davranışları irdeleyerek ataerkil kurumları ve yapıları eleştirmektedir.

Sırça Fanus'ta tema olarak ortaya çıkan kimlik sınırlarının ihlal edilişi ve bunun postmodernizm sınırlarında alaycılıkla ifadesi Plath'ın romanını çarpıcı ve ilgi çekici hale getirir. Bunun ötesinde Plath, romanda evlilik ve annelik yönüyle kadının dış kimliğini açık bir şekilde eleştirir. Bu da demek oluyor ki, roman erkek dünyasının sebep olduğu kadın şizofrenisinin ve ayrılmış benliğin temsili olarak açıklanabilmektedir. Bu durum psikanalizle açıklanırken roman kadın eleştirmenler tarafından da eleştiriye uğramıştır. Çağdaş feminizm kuramı gibi psikanaliz de ayrılıkçı benlik modelinin geçerliliğini sorgulamıştır; böylece romanda Amerikan kültürünün bu ayrılıkçı benlik modelinde kadınlar üzerine etkiler yarattığını söylemek mümkün olur. Bu etkiler özellikle anne-kız ilişkisinde karşımıza çıkmaktadır.

ANNE-KIZ İLİŞKİSİ

Reproduction of Mothering adlı eserde Chodorow'a göre anne-kız ilişkisi, kadın kimliğinin gelişiminde ve anne-çocuk faktörünün çocukluk dönemine etkisini doğrudan etkileyen anahtar rolünde bir unsurdur (1978a:74). Psikanalitik düşüncede anne vücudunun bebeğin hayal dünyası ve gelişiminde merkez olduğu görüşünden yola çıkarak, annenin kız çocuğuna içinde güvenlik ve devamlılık olan sınırlı bir alan verdiğini söylememiz kaçınılmazdır. Anne figürü kızına bağımlı, onu her tür tehlikeden koruma pahasına toplumun tabu saydığı bekaret, evlilik ve annelik gibi değerleri ona aşırı ölçüde yükleyen biri olarak çizilmiştir.

Öte yandan, kız evlat hem genelde toplumdan hem de özel hayatında annesinden baskıya maruz kalır. Kız evladın kendisini annesiyle karşılaştırıp bulmaya ve ayrı bir birey olduğunu göstermeye çalışmasını konu olarak ele aldığımızda, ulaşılmak istenen nokta kız evladın annesinden ayrılan benliğiyle bağımsız bir kadın kimliği oluşturduğunu gösterebilmektir. V. Nice'e göre anneden ayrılmak büyüme sürecini anlatan psikolojik bir terimdir (1992:98). Ayrılık bir bakıma annenin kız evlattan ayrı ve kusurları olabilen bir birey olduğu gerçeğiyle yüzleşmesi ve artık onun kızının ihtiyaçlarını ve umutlarını sürekli karşılamaya hazır olmadığını fark etmesi demektir.

Esther'in fiziksel ihtiyaçları annesi tarafından karşılanırsa da önemli olan duygusal ve zihinsel ihtiyaçlarıdır. Annesinin ona "seni seviyorum" demesi veya bunu davranışıyla belli etmesi onun için çok değerlidir. Ancak bunu ömür boyu hissedemeyen Esther'in duygusal gelişimi zarara uğramıştır. Anne-kız ilişkisinde fikir ayrılıkları olması kız evladın olgunlaşma sürecinin bir parçasıdır. Ancak karmaşık duygular kız çocukta hem özerk olma isteği, hem de bilinçaltında yatan anne (veya onun yerine geçen biri) ile özdeşleşme isteği arasında oluşur.

Bazı anneler gerçekte kız evlatlarıyla empati kuramazlar ve dolayısıyla onların benlik oluşumuna engel teşkil ederler. Bu tür anneler ya kızlarıyla özdeşleşerek ya da kendilerini diğer annelerle kıyaslayarak kızlarına içsel bir baskı oluştururlar. Bu aslında içgüdüsel bir tatmin olup, annede kızına karşı yalancı bir empati göstererek ortaya çıkabilir.

Annesi Esther'i şok tedavisi için hastaneye götürdüğünde tedavi gören diğer hastaları görünce şöyle der: "Yavrumun onlar gibi olmadığını biliyordum zaten...O korkunç insanlar gibi. Klinikteki o korkunç, canı çekilmiş insanlar gibi...Yeniden iyi olmaya karar vereceğini biliyordum" (150). Annesinin bu şekilde konuşması Esther'de olumsuz bir etki bırakır. Sonuçta bu tutum, bencillik ve sahiplenme duygularının da göstergesidir. Bu da kız evladın dünyasındaki gölge sembolüyle açıklanabilir:

Dünyadaki en güzel şey gölge olmalıydı. Gölgenin milyonlarca kimildayan şekli ve çıkmaz sokakları. Büro çekmecelerinde, dolaplarda, bavullarda hep gölge vardı. Evlerin, ağaçların, taşların altında ve insanların gözlerinin, gülümsemelerinin ardında da gölge vardı... (152)

Jung'un Arketipleri

The Archetypes and the Collective Unconscious adlı eserinde Jung arketipleri pozitif ve negatif olarak ikiye ayrılır (1964:285). Birincisi koruyucu, empati kuran, akıllı ve sevecen; ikincisi ise sömüren, aldatan, zehirleyen ve korkutan özelliklere sahiptir. Jung'un anne-kompleksi teorisinin pozitif tarafında annelik içgüdüğü aşırı gelişmiştir. Anne kızı için sığınılacak bir yer durumundadır; o kadar ki kız evlat annesiyle tamamen özdeşleşir ve bütünleşip kendi benliğini ondan ayırt edemez. Anne-kompleksi teorisinde bir de olumsuz taraf bulunur. Esther'de bu özellik görülmektedir, çünkü o annesine sığınmanın tam tersine ondan uzaklaşarak ayrı bir yerde kurulmuş bir yaşama özlem duyar. Annesine karşı bir direnç gösterirken ne istediğinin oldukça farkındadır. Onun hayatında yer alan umulmadık zorluk ve sıkıntılar annesi ile geçirmiş olduğu yaşamın uzantılarıdır. Olumsuz anne-kompleksi görülen kızlar belirsizliklere karşı da düşmanca bir tavır sergiler. Özgüven kazanabilmek için annelerine karşı

durmaları gerekir. Kendi doğalarında belirsizlik oluşturan her şeyden uzaklaşmak isterler. Esther'in annesine duyduğu güvensizlik de bunun bir göstergesidir. Hastanede yatarken annesini görmeye katlanamaz hale gelir çünkü onun varlığı hem Esther'in iyileşmesi için gereken özgüveni baltalar hem de bu belirsizlik ve güvensizlik duygularından kurtulmasına engel olur.

Gölge sembolü ayrıca Jung'un arketiplerinden biri olarak Esther'in hayatında kaçıp kurtulmak istediği imgeleri ifade eder. Bunların en başında ise annesi vardır. Ona karşı hissettiği suçluluk duygusuyla karışık vicdan muhasebesi bir türlü aklından çıkmaz. “Annemin yüzü, yirminci yaş günümden sonraki ilk ve son ziyaretindeki solgun ve sitemli haliyle geçti aklımdan. Akıl hastanesinde bir kız evlat! Ona bunu yapmıştım işte. Ama yine de beni bağışlamaya karar verdiği besbelliydi” (243). Annesi Esther'i affettiğini ve tüm olanların kötü bir düş olduğunu söylese de, Esther sırça bir fanusun içinde ölü bir bebek gibi tıkanıp kalan bir insan için dünyanın kendisini kötü bir düşe benzetir. Bu durum oldukça umutsuz görünse de, romanın sonunda yamanıp lastikleri değişen tekerlekleri olan bir araç gibi yola koyulmaya devam etmek için gücü vardır.

Psikanalizdeki Benlik Teorileri

Psikanaliz alanında tartışmalı olan bir konu özellikle kadın kimliğinin ifade edilmesi ve özgüvenin sağlam temellere dayandırılması bakımından benliğin ayrı bir biçimde var olması gerekli mi değil mi konusudur. Erkek benliği sağlam kimlik sınırları oluşturabilmek için anneden uzaklaşma yoluyla, kadın benliği ise ilişkilere dayanan ve sınırları açık uzlaşmalarla gerçekleşir. Chodorow'un Nesne-ilişkileri (Object-relations) teorisine göre, kadının özerkliği sağlam kimlik sınırları oluşumu için temeldir (1978b: 139). Ayrıca, Mahler de kız evladın anneden kopmasının onun fiziksel ve psikolojik kimlik sınırlarının oluşumu için gerekli olduğunu savunur (1968: 267). Bu düşünceden yola çıkarak, eleştirmen Bonds'un da iddia ettiği gibi “ayrılıkçı benlik” olgusu Esther için gerçekleşmektedir diyebiliriz, çünkü bu genç kadın yaşadığı ataerkil düzende kim olduğunu, ne yapmak istediğini, kimlerle yaşamak istediğini belirlemek zorundadır (1990:51). Çağdaş feminist kuram bu ayrılıkçı kişilik modelinin geçerliliğini sorgularken bu benlik modelinin bazen zedeleyici bazen de iyileştirici etkisi olduğu sonucunu araştırmaktadır.

AYRILIKÇI BENLİK

Sırça Fanus ayrılıkçı kişilik kavramı ile kadınlara baskı uygulayan toplum arasındaki danışıklı dövüşü anlatır. Bu bağlamda roman 1950'lerin baskıcı ortamının ve bu ortamın Esther gibi hırslı ve açık görüşlü kadınlarda yaratmış olabileceği ruh zedeleyici etkilerinin mükemmel bir resmini çizmiştir. Esther erkeklere hizmet etme fikrinden nefret eden genç bir kadından kendisini

farkında olmadan bu fikre adayarak akıl hastanesinden çıkmaya hak kazanan bir kadına dönüşmektedir. Romanın ilk yarısında yaygın olarak kullanılan parçalanma/bölünmüşlük betimlemeleri Esther'in ruhsal çöküntüye uğramasına ve intihara teşebbüs etmesine yol açan toplumdan kopma ve kendine yabancılaşma olgularını ortaya koyar. Plath'ın kadın kahramanı için kurgulamış olduğu iyileşme döneminde ise, romanın ilk yarısında sürekli göze çarpan parçalanma betimlemeleri yinelenir. *Sırça Fanus* romanı Esther'in iyileşme sürecinde ise başkaları tarafından kirletilmemiş ideal bir benliği üstün tutarak canlı bir biçimde resmetmiştir. Fakat bu tarz bir benlik kavramı yadsınamaz olanı yadsır: benliğin ilişkisel olması.

Ayrı ve sınırları olan bir benlik olgusu bizde kendi vücutlarımızda sıkışıp kaldığımız, ayrı ve farklı varlıklar olduğumuz duygusunu uyandırır. Ancak Catherine Keller'e göre, özerk ve sınırları çizilmiş bir kimlik modelinin benlik olgusunun anlaşılmasının tek ve en kesin yolu olmadığını altını çizmek gereklidir. Yazar *From A Broken Web* adlı eserinde diğerlerinden ayrılık gösteren bir kimlik anlayışını inkar etmeyen veya bazı feministlerin savunduğu benliğin başka benliklerin sınırlarına girmesini durumunu gösteren ilişkisel (relational) bir benlik modelinin mümkün olabileceğini savunur (1987:105). Benliğin başkalarıyla kurduğumuz ilişkiler yoluyla oluştuğu varsayımına dayanan ilişkisel model akıcı ve geçirgen benlik sınırlarını kabul eder. Şahıs olarak değil de ilişkiler bağı olarak görülen benlik bu noktada ağ ve bağlantı benzetmeleri yoluyla betimlenebilir. Ayrıca benlik madde değil, bir süreç olarak görülmektedir.

Esther'in “iyileşme dönemi” benliğin ilişkiselliğini inkar eder ve onu kültürlerin içinde yer edinmiş olan tipik kadın davranışları karşısında kendisini istemeden ve farkında olmadan tanımlamaya iter. Dahası, Esther'in şefkat ya da samimiyet yoluyla ayrılıkçı kişiliğinin sınırlarını tehlikeye sokabilecek bir ilişkiye girmekten kaçınarak “yeni” bir benliğe büründüğünü gösterir.

Yüzler ve imgeler

Bonds'un belirttiği gibi romanda parçalanma temasının yaygın biçimde betimlenmesi yoluyla hem ayrılıkçı benliğe bağlılık hem de bu bağlılığın etkileri metne işlenmiştir (1990:53). Bu betimlemeler Esther'in toplumdan uzaklaştığını ve ondan koptuğunu, ayrıca başkalarıyla ilişki içinde olma yoluyla parçalanmış benlik kısmının bütünle bağlantısını sağlama özlemi içinde olduğunu ortaya koyar. Bu betimlemelere bir örnek romanın ilk sayfasında bulunan kadavra başının görüntüsüdür:

Radyoda ve büroda sürekli Rosenberglar hakkında haberler duyuyordum, o kadar ki artık onları kafamdan çıkaramamaya başladım. İlk defa

kadavra gördüğüm zamanki gibiydi. Olayın sonrasında haftalar boyunca kadavranın kafası--ya da ondan geri kalanı--kahvaltıda yumurta ve salamın arasında yüzdü durdu. Sanki kadavranın kafasını siyah, burunsuz ve sirke kokan bir balon gibi ipiyle birlikte yanımda taşıyordum.(5)

Bu görüntü Esther'in sürekli olarak karşılaştığı ve benliğin yitirilmesi tehlikesiyle ilişkilendirilen kopmuş kafaların görüntüsüdür. Esther'in aynada gördüğü yüz tanınmayacak gibidir veya bozulmuştur; bir seferinde koca çekik gözlü bir Çinli kadına benziyordu, bir diğerinde hasta bir kızıl deriliye, bir başka sefer ise intihar teşebbüsünden sonra kaldırıldığı hastanede “saçları kazanmış ve kafasının her yanında tavuk tüyleri biten” cinsiyeti belli olmayan başka bir insanın resmine baktığını düşünür. Başkalarının yüzleri ürkütücü bir sıklıkla gözlerinin önünde uçuşup durur: kayak kazasından sonra tatminkar bir şekilde “Aylarca alçıda kalacaksın” diyen Buddy Willard'ın yüzü, Joan'ın kendini asarak öldürdüğü haberini almadan hemen önce Esther'in gözünde canlanan Joan'un kopmuş ve “Cheshire kedisinin yüzü gibi” sırıtan yüzü, daha sonraki sayfada annesinin solgun ve sitemli bir aya benzeyen yüzü (46-7).

Esther'in aynada gördüğü bozuk imge, Lacan'ın ayna evresi teorisindeki çocuğun parçalanmış yaşantılarını daha iyi anlamamıza yardımcı olur (Geçtan,1996:65). Ayna evresi aynada gördüğümüz bütün kimliğimizle aslında parçalanmış kimliğimiz arasında bir fark olduğunu gösterir. Çünkü bölünmüş benlik ve ideal olan tam benlik arasındaki bu boşluk kişinin hem özne hem de nesne olmasına yol açan belirsiz bir durumdur. Sonuçta bizler hep bu boşluğu kapatmak ve bütünleşmek gayretiyle sürekli bir arayışa gireriz. Kişinin kendini algılaması ise bu boşluğu doldurmak için ne gibi imgeler/görüntüler kullandığına bağlıdır. Esther'in yaşantısı sevgi ve güvenlik duygularının birleşiminin aksine kendine acıma ve özgüven eksikliğiyle doludur. Bu gerçek gözünün önünden hiç gitmeyen annesinin yüzüyle belirgindir. Bu yüz parlak ve güzel değil, sitemli ve soluktur. Bir başka deyişle, Esther'in annesiyle bağlantılı imgeleri aslında kendi yaşantısına annesi dışındaki diğer kadınları alarak bu boşluğu doldurma arzusuyla açıklanabilir.

Annede bulunmayan şefkatın aranışı

Anne-kız ilişkisinde bulamadığı şefkat ve sevecenlik duygusu arkadaşı Joan'un gösterdiği yakın ilgiyle belirgin görünse de, Joan intihar ettiğinde bu durum Esther açısından ortadan kalkar. Bu olasılık roman boyunca saygı ile anılan tek karakter olan Dr. Nolan tarafından belirtilir. Esther "Bir kadın başka bir kadında erkekte bulamadığı neyi bulur" diye sorduğunda Dr. Nolan soruya otoriter ve kesin tek bir sözcükle yanıt verir: "Şefkat" (124). Yazar Esther'in şefkate olan ihtiyacını ve şefkatten nasıl yoksun kaldığını gözler önüne serer; fakat bu iki durum arasındaki ayırım yazar tarafından çok bilinçli bir şekilde

yansıtılmamıştır. Romanda iki kadın arasındaki şefkat olasılığı Esther'in okuldaki iki muhtemel lezbiyen hakkında anlattığı hikaye ile verilmiştir: "Milly sandalyede oturuyordu, Theodora ise yatakta yatıyordu, Milly Theodora'nın saçını okşuyordu" (78). Bu tarzda bir şefkat imgesi özellikle romanın başka bir noktasında da göze çarpmaktadır. Esther'in New York'da baştan çıkartmayı başaramadığı çevirmen Constantin onun saçını okşamak için uzandığında "küçük bir elektrik şoku" hisseder ve böylesi bir duyguyu Esther şöyle ifade eder: "Çocukluğumdan bu yana saçımın bir başkası tarafından taranmasını sevmişimdir. Uykumu getirir ve bana huzur verir" (82). Bu dokunuş Esther'in roman boyunca yaşayacağı tek şefkat dolu andır; fakat Milly ve Theodora arasındaki yakın temasa tepkisi "...hayal kırıklığına uğramıştım....kadınların kadınlarla yaptığı tek şeyin yalan söylemek ve sarılmak olup olmadığını merak etmiştim" şeklinde olmuştur (86). Diğer kadınlarda bulduğu şey (bazı eleştirmenlerce lezbiyenlik olarak yorumlansa da) aslında içgüdüsel olarak kendi benlik sınırlarını daha etkin hale getirerek, kendi kadınlık ve annelik, dolayısıyla üretkenlik ve doğurganlık güdülerini tatmin etmektir.

Öte yandan, Bonds'a göre, Esther'in romandaki kadınlara tutunmaya çalışması aslında onları bir gün bir kenara fırlatıp atma arzusundan kaynaklanır (1992:61). Kendi benliğinde bu kadınlar yabancı bir tehdit oluşturur. Esther bu kadınlarla sanki tüm sırlarını paylaşmak isterken aslında onlarla hiçbir şeyinin ortak olmadığını farkındadır. Bu bakış açısı her ne kadar olası görünse de, aslında buna psikanalizdeki nesne-ilişkileri teorisiyle ortaya konan düşünceyle açıklama getirmek gerekir: Kız evlat kendi içindeki onu hem seven hem de cezalandıran bu karmaşık anne imgesinden ayrılırken –özellikle olumsuz anne imgesinden—duygularını bir başkasına aktarmayı dener. “Keşke Jay Cee gibi bir annem olsaydı. O zaman ne yapacağımı bilebilirdim. Kendi annemden pek hayır yoktu... gizliden gizliye hem işinden hem yaşam sigortası satıcılarına güvenmeyişi nedeniyle beş para bırakmadan ölüp gittiği için babamdan nefret ediyordu” (42).

Esther tek başına büyük bir şehirde yaşamaya karar verince bir bakıma içindeki olumsuz anneden kaçarak olgunlaşmaya başlar. Bağımsız olma isteği bir yandan annesinden başka herhangi bir kadınla yakınlaşma isteği, diğer yandan da annesine hissettiği olumsuz duygular onu ayrılıkçı benliğini ortaya koymasına doğru götürecektir.

Anneye duyulan tepkiler

Esther'in annesine karşı duyduğu nefret, onunla uykusuz bir gece geçirip bütün gece parlayan saç buklelerine gözü takıldıktan sonra hayalinde kötü bir fantezinin canlanması gibi şiddetlenerek artar: Esther annesinin sinir bozucu horlama sesinden kurtulmanın tek yolunun ondan kurtulmak—iki eliyle

burnunun ucunu kapatıp sesini kesmek-- olduğunu farkeder. Bilinçaltında annesinden nefret ettiği kaçınılmaz bu durum bir bakıma anneye karşı şiddeti de içermektedir Esther'in annesine karşı hissettiği olumsuzluklar ayrılıkçı benliğinin bir göstergesi olarak düşünülebilir çünkü anneden kopma bir tür psikolojik yeniden doğuş olarak da adlandırılabilir. Bu süreçte kız evladın dünyayı keşfetmeye ve özgüveni oluşturmaya başlaması söz konusudur. Esther bundan sonra annesinin kurallarını, arzu ve ideallerini içselleştirmeyerek, kendi bireyselleşmesi için gereken duygusal mücadele ortamını sağlar.

Örneğin, Mahler'in "ayrılma-bireyselleşme" olarak adlandırdığı süreçte bireysellik kız evladın annesinin benliğinden özerk bir benlik oluşturarak kendi kimlik sınırlarını çizmesi anlamına gelir (1968:272). Bu ayrılma süreci kendini bazen bir güç veya kontrol mücadelesi şeklinde gösterir. Bu yüzden Esther'de kendi iradesiyle hareket etmek için bazen annesine gösterdiği sevgi nefrete dönüşmektedir:

En beteri annemdi. Beni hiç azarlamıyor, ama kederli bir yüzle durmadan ne gibi bir hata yapmış olduğunu söylemem için yakarıyordu. Doktorların onun hatalı davrandığımı düşündüklerinden emin olduğunu, çünkü ona tuvalet eğitimimle ilgili bir yığın soru sorduklarını, oysa benim küçük yaşta mükemmel bir şekilde eğitildiğimi ve ona hiçbir zorluk çıkarmadığımı söylüyordu. (209)

Böyle bir anne modeli kızının özgüvenini destekleyen ve onun toplumda sağlam ilişkiler kurması yolunda ön ayak olan bir anne değil, kızına yaptığı duygu sömürüleriyle kendi hatalarını örtbas etmeye çalışan bir annedir.

Annesinin kendisine doğum günü için getirmiş olduğu gülleri hastanedeki çöpe atarak doktoruna annesinden nefret ettiğini söyler. Esther ne yazık ki, hayatında kendisine ait bir alan yaratabilmek için bir güç mücadelesine giremez. İlişkilerinde kontrolü elinde tutma çabası başarısız olur. Esther ve annesi arasındaki sevgi, güç ve nefret ilişkisini irdelediğimizde, onun birtakım davranışlarının annesinin sevgi ve disiplin anlayışına karşı gösterdiği bir tür savunma olduğunu da söylemek mümkündür. İşte bu sınırları sağlam ve belirgin olmayan benlik çerçevesinde Esther için en uygun yol intihar gibi görünmektedir.

ANNEDEN AYRILMA OLGUSU OLARAK İNTİHAR

İntihar eğiliminin nedenine bakıldığında, Esther için kimlik sınırlarını oluşturmaya sürekli engel olan bunaltıcı ortamdan kaçmak için bu yolu seçti denilebilir. Esther, çok kalabalık ve havasız bir otobüste yolculuk yapmaktan bunalmış birinin ilk durakta inmek istemesi gibi, bulunduğu ortamdan kaçmak

isteyen bir kadındır.

İntiharını bir tür toplumsal değerlere başkaldırı olarak ele alırsak, Esther'in acısının ve üzüntüsünün şekli olarak görebiliriz. Hayatındaki başarısızlık duygusu, ilişkilerini yürütememe, erkeklere olan güvensizliği, annesinin onun üzerindeki olumsuz etkileri... Tüm bunlar Esther'in her şeyden kopma ve ayrılma arzusunu tetikleyen bir çeşit kaçış olarak ele alınabilir.

İntihar ayrıca bir tür kontrolü elinde tutma yöntemi olarak da görülebilir. Esther için kendi ölümünün saatini ve yerini belirlemek ve kendi ölümünün kendi sorumluluğunda olması fikri bile onun olumsuz ve depresif hayatı için bir şiddet eylemi değil, bir çözümdür. İntiharla hayatında gölge eden her şey ve sırça fanusa sıkışıp kalma duygusundan uzaklaşmış, böylelikle beklediği ayrılma eylemini gerçekleştirmiş olacaktır. Bu ayrılma sadece fiziksel değil, duygusal anlamda da olmaktadır.

Anne-kız ilişkisinde anneden kopma süreci kız çocuğun kimlik sınırlarını çizmesi ve sağlam benlik oluşumu için gereklidir. Kızın anneden kopmasının gerçekleşmesi için annesinin kendine ait bir kimliği ve kızından ayrı bir cinsiyet kimliği olan biri olduğunu kabullenmesi gerekmektedir. De Kanter'e göre, üç ayrı seviyedeki annelik durumu için kız çocuğun annesinden ayrılması söz konusudur (1993:31). Birincisi gerçek anne olup kişinin fiziksel varlığını ifade eder. İkincisi annenin ekonomik, sosyal, etnik, duygusal, cinsiyet gibi durumlarını belirtir. Ve sonuncusu da güç, koruyuculuk ve sevgi belirten anne sembolüdür. İşte bu üçüncü durumda, kız çocuk için tam anlamıyla annesinden ayrılmanın gerçekleşebilmesi söz konusu olamaz. İntihar Esther için annesinin fiziksel varlığından veya onun duygusal durumundan kopma demek olabilir. Ancak annesinin sembolünden tamamen kopması mümkün değildir.

Esther intihar etmek için fazla miktarda ilaç aldıktan sonra içerisine düştüğü kapkaranlık bir yeri ve inleme seslerini anlatır. Bu tasvirlerde yerin dibine doğru kazılmış bir tünelin içine doğru hızlı bir biçimde götürüldüğünü, daha sonra kör edici ışıklı bir odada gözlerini açtığında bir çılgınlığın koptuğunu anlatır: “Anne!” (176). Romanda yoğun sıcak ve yumuşak olarak sembolize edilen karanlık sanki bir ana rahmine benzetilebilir. Kız evlat aslında onu her zaman koruyacak olan bu ortamı bilinçaltında barındırır. Ve intihar anından yaşama doğru geçiş yaptığı saniyede (karanlıktan aydınlığa) ilk ağzından çıkan sözcük “anne” olur. Her ne kadar anneden ayrılma arzusu da olsa, kız evlatta güç, sevgi ve korunma ihtiyaçlarının karşılanması “anne” sembolüne bağlı olup, bu durumdan bağımsız yaşaması bilinçaltında mümkün gibi görünmemektedir.

Ruhsal parçalanma

Esther'in annesine karşı hissettiği öfke ruhsal parçalanma sürecine örnek teşkil etse de, asıl öfkesi diğer kadınlarla olan ilişkisinde ortaya çıkmaktadır. Esther'in ruhsal çöküntüye uğraması gelişen benliğinin önemli bazı yanlarına olumsuz etki eden kadınları geri itmesine ve onlardan ayrı durmasına yol açar. Kadınlardan kopması meydana gelirken kopan şeyin niteliği belirsiz kalmıştır. Dahası, kopma Esther'in rahatsızlığının önemli bir belirtisi olarak ortaya çıkmıştır.

Romanda bir bakıma, kendi ruhsal özelliklerini annesine, büyükannesine, Dodo Conway'e, Bayan Willard'a, *Ladies' Day* dergisinde beraber çalıştığı konuk editörlük yapan genç kadınlara ve özellikle Doreen'le Betsy'e yansıtan Esther'in kendi gücü ve istekleri yüzünden bu sözü edilen kadınların ataerkil toplumun belirlediği beklentileri (geleneksel kadınlık) temsil eden kısımlarını ayırması konu edilmektedir. Esther'in tüm bu beklentilerden kopması aslında trajik bir kendini parçalama sürecini anlatır. Yakın çevresindeki bu kadınların etkisini bilinçli olarak reddederek, ataerkil toplumun beklentileri karşılamayan özelliklerini ve içgüdülerini de "koparmak" ister; bütün bunlar geleneksel kadınlığa aykırı düşer, dolayısıyla "garip" olarak nitelendirilir. Esther'in olduğu sözde tıbbi tedavi aslında onun benliğini şekillendiren kişilerle ilişkilerini kesmesiyle oluşur. Bunun gibi bir dizi reddediş, bağımsız ve özgün olan kimliğin, benliği başkalarının etkisinden arındırmak amacıyla ortaya çıkar. Fakat bu süreçte Esther'in kaçındığı kadın tiplerinin sunduğu modeller hariç, Esther'e kimlik oluşturma yolunda çok az imkan sunulmakta ya da hiç sunulmamaktadır. Diğer ilgi çekici bir nokta da şudur: Benliğin parçalanmasından veya değişime uğramasından kaçınmaya yeltenirken kendine zarar verme sürecine girer.

Bayan Willard—erkek arkadaşının annesi—gibi bir anne toplumdaki verici ve itaatkar ideal anne imajına uysa da, Esther'in aradığı bu değildir aslında. Esther'in diğer kadınlarda aradığı şeyin temelinde onun ilişkisel ihtiyaçlarını (yani benlik duygusu başkalarıyla sürdürülen ilişkilerle devamlılık sağlar ilkesine bağlı olarak) gidermek vardır. Böylece Esther'in kimlik sınırları katı olmak yerine esnek olmaya başlar.

Bir taraftan çalıştığı *Ladies' Day*'deki editörü olan Jay Cee gibi bir annesi olmasını istemesine rağmen, Jay Cee ve yeteneklerinin gelişmesine yardımcı olan diğer kadınlar hakkındaki kararsızlığı oldukça belirgindir. Bu tavır ise bu kadınların erkeklere ilgi duymamalarından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, Esther'in yakın çevresindeki kadınlarla etkileşimi toplumdaki kadınlar üzerine kurulmuş baskıların sonucunda olumsuz sonuçlar doğurur. Esther Jay Cee hakkında "...onu çok beğenirdim.....zekiydi, bu yüzden serseri görünüşü umurumda değildi" der; fakat birkaç cümle sonra Esther aniden fikrini değiştirir: "Jay Cee bana bir şeyler öğretmek istiyordu, tanıdığım bütün yaşlı kadınlar da

bana bir şeyler öğretmek istiyordu, fakat aniden bana öğretecek bir şeyleri olmadığını düşünmeye başladım" (96). Benzer bir düşünce kitabın sonuna doğru Joan Gilling, Esther'in hastanedeki yatağına uzandığında birden Esther'in gözünde "albenisiz, erkeksiz, sevicî" görüntüsünün canlandığı sahnede de yinelenir.

Esther'in Jay Cee, Philomena Guinea ve üniversitedeki adı hiçbir yerde geçmeyen kadın şairi ve de tanımadığı Hıristiyan asıllı bilim kadınına kendisine yardım etmeye çalışan "garip ve yaşlı" kadınlar olarak sınıflandırması, bu kadınların onun gelişen kimliğine yaptığı katkıları ve yapabilecekleri katkıları aslında reddetme şeklindedir. Esther'in bu düşüncesi birçok yeteneği, beceriyi ve ilgi alanını paylaştığı bu kadınlar gibi olmaktan kaçınma isteğinin kısmen bir göstergesidir. Burada, benliğinden ve dolayısıyla onu besleyenlerden (kadınlardan) ayrılmasıyla ifade edilen bir çeşit ruhsal parçalanma söz konusudur. Esther'in iyileşmesi için belki de onu kısıtlayan ataerkil toplumun geleneksel kurallarına bağlı kadınlardan kopması da gereklidir. Bu kadınların Esther üzerindeki etkilerini yadsımak kendi benliğinin katmanlarını soymaya ya da önemli uzuvları kesmeye benzer. Bu bağlamda Esther'in Jay Cee'ye sırt çevirdiği zamanın New York'da geçirdiği haftalar boyunca daha da kötüye giden yetersizlik duygusunun baş gösterdiği zamanla çakışması dikkate değer bir noktadır. Onu kurtarmaya çalışan "garip ve yaşlı" kadınları reddettikten sonra giderek gücünü kaybeder; dolayısıyla yeteneklerini ve becerilerini kullanamaz duruma gelir. Kısacası, çelişkili ve karmaşık bir durum ortaya çıkar; hem ayrılma isteği hem de ayrıldığında zayıflayan kişilik...

SONUÇ

Böylelikle kahramanımız romanın sonunda başkalarıyla ilişki kurmaktan sistematik olarak uzaklaşmıştır. Başka bir deyişle Esther'in kimliği ve benliğinin sınırları, yalnızlığıyla sağlamlaştırılmıştır. Bu yalnızlık aslında olumlu anlamda onu sınırlayan ve engelleyen bağlardan kopma anlamına gelir. Bir başka deyişle, duygusal bir sadakat yaşamayacağı biriyle olmak belki de Esther'e iyi gelecektir.

Sırça Fanus ataerkil toplumda egemen olan ayrılıkçı benlik modelinin kadınlar için yarattığı baskıcı gücü gözler önüne serer. Roman, bir taraftan benliğin özerk ve bir bütün halinde sınırları çizilmiş bir yapıda olmasının, öte yandan ise kadınların kimliklerinin büyük kısmının bir erkekle ilişki vasıtasıyla belirlenmesinin kadınlarda yarattığı ikili açmazı kaleme almaktadır. Esther'i ruhsal bunalıma sürükleyen de, bu ikili açmazın neden olduğu artan gerilimdir; Esther'in hastaneden taburcu olması bu ikili açmazın farklı bir biçimde hayatına tekrar girmesi sayesinde olur. Ayrılıkçı benlik modelini inkar edip daha ilişkiye bağlı bir kişilik modeli belirlemek için başka bir alternatif de, Plath'in resimlediği gibi kültürel bağlamda kadınların geleneksel görevlerini tekrar

kabul etmektir: başkalarına boyun eğme ve onların seviyesinin altında olmayı kabullenme.

Esther'in iyileşme süreci ruhsal çöküntüye uğramasına yol açan problemlerin çözümüyle gerçekleşir. Eğer Esther, akibeti (muhtemelen akıl hastanesine giden aynı otobanda) sönmek olan değiştirilmiş bir araba lastiği ise, bunun sebebi biraz tedavisinin biraz da hastalığının devam etmesinden dolayıdır. Kadın kahramanımızın iyileşme süreci, ruhsal çöküntüsüne yol açmada önemli rol oynayan en başta annesi olmak üzere diğer kadınlardan ayrılması ve onları reddetme süreciyle çakışır. Yani annesinde ayrılma ve kopmayı başarmak demek Esther için ayrı benlik sınırları oluşturarak patlamadan yola devam etmeye hazır bir araba lastiği gibi olmak demektir.

Sonuçta, *Sırça Fanus* çağdaş kadın kimliğinin incelenmesinde önemli bir bakış açısı yaratmaktadır. Roman sonundaki patlamış ama yola çıkmaya hazır araba tekerleği benzetmesinde, her ne kadar maddi manevi hasar görse de, “hayır” diyebilecek, hayatının kendi kontrolünü bir ölçüde elinde tutabilecek, ayrılıkçı benliğini ortaya koyabilecek bir kadın vardır. Bu tekerlek öyle bir otobüsün tekerleğidir ki, bu otobüsün sıcak, kalabalık ve gürültülü olmasından dolayı kişinin dünyada en çok istediği şey en yakın durakta inmektir. Ancak inmeyişinin nedeni de otobüsün gittiği yere ulaşamayışdır; hala bindiği duraktadır. İşte intihar olgusu böyle bir otobüsle yeterince yolculuk yapmış Esther için doğru anda doğru durakta inme eylemidir. İntihar kendini ifade biçimi ve dolayısıyla anneden ayrılma sürecinin başlangıcıdır. Aynı zamanda, intihar kendi kimlik sınırlarının tanımlanması ve en derin korkularıyla yüzleşmesi için kendi benlik değerinin farkına varışıdır. Bu farkına varış sonuçta erkek egemen toplumun değerlerinden (sadece ona bu değerleri aşıl原因 annesinin olumsuz etkilerinden değil) de kopmayı gerektirmektedir. Bu çalışma *Sırça Fanus*'u modern feminist edebiyatının önemli bir eseri olarak ele alıp bireyin davranışlarını feminist ve psikanalitik yaklaşımlarla inceleyerek, romanın geleneksel erkek egemen kurumları ve yapıları eleştirdiğini göstermektedir. Bu bağlamda Esther annesinin istediği gibi bir kız olmayı reddeder. Duygusal yönden denge kuramayan biri olarak, kendisini annesinden ve içinde bulunduğu toplumun değerlerinin temsilcisi olan hemcinslerinden ayırmak ile ayrı benlik sınırları oluşturmak arasında bir seçim yapar. Kendisinin farkına varması ve iyi veya kötü doğru durakta inip yoluna devam etme konusunda kararlı olması bunun bir göstergesidir.

KAYNAKÇA

Paula Bennet. (1986). *My Life a Loaded Gun: Female Creativity and Feminist Poetics*, Beacon Press, Boston.

Bonds Diane S. (1990). The Separative Self in Sylvia Plath's *The Bell Jar* Vol. 18, No. 1, pp. 49-64. www.sylviaplath.de/plath/onlineart.html

Butscher, E (1976). *Sylvia Plath Method and Madness*, The Seabury Press, New York.

Chodorow, Nancy (1978a). *The Reproduction of Mothering : Psychoanalysis and the Sociology of Gender*. University of California Press. Berkeley.

----- (1978b). "Mothering, Object-relations, and the Female Oedipal Configuration" *Feminist Studies* pp.137-58.

Coyle Susan. (1984) Images of Madness and Retrieval American Studies in American Fiction *Women's Studies*, Vol. 18, No. 1, May, pp. 49-64.

De Kanter Ruth. (1993). "Becoming a Situated Woman" *Daughtering and Mothering*. Janneke van Mens-Verhulst, ed. Routledge, 15-26.

Flax, Jane. (1978). "The Conflict between Nurturance and Autonomy in Mother-Daughter Relationship and Within Feminism" *Feminist Studies* 4, 171-89.

Geçtan, Engin, (1996). *Varoluş ve Psikiyatri*. Remzi Kitabevi, İst.

Jung, C. G. (1964). *The Archetypes of the Collective Unconscious*. Sir Herbert Read, et al., eds. Bollingen Series Trans. By R F. C. Hull Princeton Un. Press.

Keller Catherine, (1987). *From A Broken Web: Separation, Sexism and Self*. Beacon Press Boston.

Mahler, Margaret. (1968). *On Human Symbiosis and the Vicissitudes of Individuation*. New York International Un. Press.

Nice, Vivien. (1992) *Mothers and Daughters The Distortion of a Relationship*, Mac Millan Press, New York.

Plath, Sylvia. (1989). *Sırça Fanus*. Çev. Handan Saraç Can Yayınları, İstanbul.

Wagner, Linda W. (1986) "Plath's *The Bell Jar* as Female Bildungsroman." *Women's Studies: An Interdisciplinary Journal* 12 (55-68).